

ÎNCEPUTURILE TURISMULUI LA MAREA NEAGRĂ. INTERVENȚII ÎN PRESĂ ȘI MĂRTURII DE VILEGIATURIȘTI

Rezumat: De la finalul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, activitățile turistice prin contur pe litoralul românesc, fiind înregistrată și o atenție sporită a autorităților locale față de dezvoltarea capacităților balneare ale stațiunilor nou create și a orașului Constanța. Prin corespondența pe care o întrețin cu familia și prietenii, vilegiaturiștii contribuie la istoricul domeniului, și alături de relatările din presă, creează o imagine complexă a turismului la Marea Neagră, în primele sale manifestări.

Cuvinte-cheie: turism, stațiuni turistice, Dobrogea, presa dobrogeană, cărți poștale ilustrate.

Constanța a fost percepută și ca stațiune balneară, de la începuturile dezvoltării sale moderne¹. Autoritățile locale au fost preocupate de necesitatea dezvoltării orașului în această direcție, prin investiții în zona litorală și a „băilor”. Finalul secolului al XIX-lea vine cu numeroase modificări în aspectul orașului, pavări de străzi, deschideri de pavilioane care să înfrumusețeze spațiile de promedandă, organizarea de evenimente recreative, deschiderea de cafenele și restaurante etc. În termeni contemporani, edilii înțelegeau că orașul are un potențial unic în geografia economică a Regatului României și acesta trebuie să fie integrat în evoluția modernă a întregului teritoriu.

Vilegiaturiștii² se puteau relaxa plimbându-se pe țărm, admirând peisajul marin, ascultând concertele muzicii militare ori delectându-se cu atracțiile oferite de Kursaalul (Cazinoul)³, dat în folosință în 1880, la scurtă vreme de la

* Corina APOSTOLEANU: Dr. în Biblioteconomie, Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța, corinaapostoleanu27@gmail.com.

¹ Gabriela Tănase, *Evoluția turismului pe litoralul românesc (1878-1941)*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2021, *passim*.

² Termenul este folosit în presa timpului în legătură cu vizitatorii orașului din timpul sezonului estival. Este cunoscut faptul că, mai târziu, constănțenii foloseau cuvântul „sezoniști”, referindu-se și la vizitatorii care alegeau să se cazeze în locuințe particulare.

³ Istoricul Cazinoului din Constanța a fost tratat pe larg în numeroase articole de presă și lucrări de referință, de aceea, în articolul de față, am subliniat doar câteva momente din

revenirea Dobrogei în spațiul românesc. Primul Cazinou era o clădire modestă de lemn, cu un salon de dans, două săli de lectură, două săli de jocuri și terasă. Cazinoul, în toate etapele sale de existență, nu a încetat să fie unul dintre simbolurile orașului Constanța, și locul „obligatoriu” de vizitat, în orice anotimp.

Consemnarea în presa locală a existenței unei clădiri „intermediare” a Cazinoului înainte ca aceea dată în folosință în 1910 să devină emblematică, arată că nu se putea concepe sezonul estival, în absența variatelor posibilități de divertisment și petrecere a timpului liber pe care acesta le oferea vilegiaturiștilor al căror număr creștea an de an.

Amenajarea plajei de la Vii începe la 1885⁴ și în scurtă vreme devine un loc frecventat de amatorii de băi de mare, încântați și de peisajul care se desfășura în fața privirilor lor.

După 1900, locurile amenajate cu instalații specifice băilor se înmulțesc: plaja „Modern”, începând cu 1906, „Tataia”, din 1914, „Duduia”, respectiv, plaja „Trei Papuci”, după Primul Război Mondial⁵. Toate aceste locuri pitorești ale Constanței au intrat în memoria colectivă a locuitorilor orașului cu propriile legende și povești. Utilizate inițial preponderent de localnici, plajile au devenit cunoscute de vilegiaturiști și frecventate din ce în ce mai mult.

Plimbările pe bulevardul Elisabeta, deschis pentru public la 24 iunie 1882, deveniseră o obișnuință pentru vilegiaturiști, dată fiind apropierea de mare. Numeroasele cafenele, cofetării, hoteluri, birturi, băcănii, deschise odată cu înflorirea orașului demonstrează încă o dată importanța economică pe care Constanța o avea, în relație cu economia națională și cea regională.

Pe la 1905, primarul orașului Constanța, Ion Bănescu, rămâne ferm în fața ironiilor din presa locală și propune Ministerului de Finanțe să investească într-o nouă plajă, situată între mare și lacul Siutghiol, în apropierea unui sat de pescari. Astfel, ia naștere una dintre cele mai cunoscute stațiuni, Mamaia.⁶ Primăria Constanța se va implica, la rândul ei, în popularizarea noilor băi, prin materiale publicitare, însoțite de fotografii.

Mangalia, oraș cu un trecut bogat în istorie și vestigii arheologice elenistice și romane, își trăia existența de mic târg aflat într-un din punctele sudice ale țării, fără vreo preocupare specifică pentru valorificarea plajii,

evoluția acestui obiectiv cultural și turistic. Pentru un istoric detaliat al Cazinoului, vezi: Doina Păuleanu, *Constanța. Spectacolul modernității târzii. 1878-1929*. Vol 1. Editura Arcade, București, 2006; Doina Păuleanu, *Cazinoul din Constanța. Boemă, loisir și patrimoniu european la Marea Neagră*. Editura ExPonto, Constanța, 2011.

⁴ Vezi Constantin Cioroiu, Marian Moise, *Litoralul românesc la 1900. Repere istorico-literare*. Ediția a 2-a, Europolis, 200, *passim*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Vezi și Maria Cica-Comăniță, *Poveștile Mamaiei. Centenarul stațiunii Mamaia 1905-2005*. Editura Telegraf Advertising, Constanța, 2005.

înainte de 1878. La finalul secolului XIX și începutul secolului XX, odată cu sporirea preocupărilor legate de dezvoltarea economică a zonei, administrația locală se interesează și de activitățile turistice. Plaja devine unul dintre locurile de interes, unde vizitatorii trebuie să găsească dotările moderne necesare.

Techirghiolul se afla în atenția medicilor, încă de la finalul secolului al 19-lea⁷, dată fiind existența lacului sărat și a nămolului sapropelic ale cărui proprietăți curative încep să fie recunoscute în lucrările științifice.

Abia după câteva decenii de amenajări și dotări edilitare (șosea, iluminat, apă curentă etc.) și construcții adecvate, Techirghiolul s-a integrat în cerințele unei stațiuni⁸.

Tot în 1928, devine stațiune balneară și Carmen Sylva, ulterior Eforie Sud și i se recunoaște statutul de oraș⁹. Ca și în situația Techirghiolului, era necesară o amplă dezvoltare edilitară, care să permită dezvoltarea localității ca destinație turistică.

„Sezonul” de băi își face simțită prezența în viața orașului Constanța și al stațiunilor nou înființate, astfel că litoralul trăiește în funcție de trecerea anotimpurilor.

Firește, începuturile au fost dificile pentru edili care au înțeles că orașele pe care le administrează au potențial turistic, și astfel pot deveni și stațiuni, în timpul verii, sau, ceva mai târziu, permanent, cu dotările aferente.

Dincolo de toate documentele oficiale ale timpului care reflectă dezvoltarea urbanistică și balneară a acestor localități, considerăm la fel de importante și mărturiile contemporanilor, vilegiaturiști, a căror corespondență devine un receptor sensibil al existenței în sezonul turistic.

În aceeași măsură, ziarele timpului sunt „oglinzile” intențiilor edilitare și reușitei ori eșecului acestora. Punerea în lumină a epocii, prin surse complementare, nu face decât să sprijine înțelegerea unor concepții și idei legate de dezvoltarea turismului, care au urmat evoluția socială.

Activitățile economice grupate sub numele de „turism”¹⁰ sunt mai degrabă în fazele de stabilizare a domeniului, așa cum apar ele în articolele din presă, dar și în corepondența privată.

⁷ Pentru un istoric al stațiunii vezi Th. Ionescu, *Constanța și Techirghiolul, Ghid ilustrat*, Institutul Grafic „Albania”, 1924; Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, *Techirghiol pentru Europa*, Editura ALMA, Galați, 1999.

⁸ Techirghiolul primește denumirea de stațiune balneară în 1928, în 1929 devine oraș, iar în 1930 stațiunea are o plajă cu instalațiile necesare.

⁹ În 1927, Carmen Sylva a ieșit din componența comunei Tuzla.

¹⁰ Termenul folosit ca atare se regăsește în publicații, la finalul secolului al XIX-lea, cu toate că unele manifestări similare erau mult mai vechi, de prin secolul al XVII-lea, odată cu „marele tur” al aristocraților, care vizitau Europa, pe parcursul unui an sau chiar mai mult. Unele surse documentare vorbesc și despre „turism” în epoca romană, având în vedere curele marine ale aristocraților.

Cărțile poștale utilizate în acest demers fac parte din Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Județene „Ioan N. Roman” Constanța și au fost achiziționate prin sistemul de anticariat, înainte de 1990. Imaginile pe care acestea le reprezintă se referă la stațiuni, peisajul marin, clădiri emblematice, dotări edilitare etc.

Dincolo de exprimarea convențională a mesajelor specifice corespondenței de vilegiatură¹¹, se află observații relevante pentru momentul în care stațiunile de la mare încep să se dezvolte și numărul de vizitatori crește de la an la an. Să le trecem însă în revistă:

Către Zoe Rioșanu¹², scris cu creion negru. Imagine cu Techirghiol, Băile Movilă

Marea s-a liniștit. Pământul asemenea; natura toată a reintrat în liniștea atât de necesară bolnavilor și celor în cură de băi.

23 iunie 1913

Gh. A.

În vara anului 1915, Hélène se adresează lui Zoe Rioșanu, de la Constanța
Pe aici e o plictiseală nemaipomenită. Timpul frumos, lume multă.

Tot către Zoe Rioșanu. Vederea reprezintă clădirea Cazinoului, inaugurată în anul 1910.

Aerul e bun, băile sunt plăcute.

Mariana, 11 august 1916

La 10 iulie 1918, Marioara se adresează fratelui Vasile Niculae, cerând bani, folosind o carte poștală cu imaginea Cazinoului.

Traiul se scumpise după Primul Război Mondial și cheltuielile prevăzute de vilegiaturiști sporeau în timpul sejurului.

În 19 septembrie 1920, pe verso unei imagini cu Băile Movilă, Iancu spune că *lumea a plecat aproape toată. Au mai venit ofițeri și colonei, seria 4. Băile calde se închid pe 8 septembrie. Copiii au făcut și ei băi și plajă.*

Nepoții Vasile și Nicoleta îi scriu bunicii, pe o carte poștală cu imaginea Farului din Tuzla, comunicându-i că sunt bine.

Coleta face băi reci cu mine.

Techirghiol, 30 iunie 1921.

¹¹ Am păstrat numele reale ale semnatarilor, pentru autenticitate. În cele mai multe dintre situații, există o distanță temporală mai mare de un secol de la trimiterea corespondenței.

¹² Zoe Rioșanu (n. Porumbaru) a fost soția lui Alexandru Rioșanu, dr. în drept în Franța, senator al Partidului Conservator. Rioșanu era o veche familie boierească, din județul Olt.

Coleta către Ioana Dumitrescu din Caracal, cu creion verde.
Hotel pension „Plaja”, 10 august 1926
*Muzica cântă sub fereastra noastră. Să nu fi neliniștită. Totul va merge bine.
S-a schimbat mult Movila. E cât Sinaia.*

*Domnișoarelor Lizi și Zozo Peretz
Dragă Lizi și dragă Zozo,
Aicea mă amuz foarte bine. Marea e splendidă și timpul e foarte frumos. Eri am
fost în barcă și astăzi m-am plimbat cu vaporul.
Yvonne, 22 apr 1925
Constanța*

Încă de la finalul secolului XIX, și apoi, în mod sistematic, ziarele constănțene arătau o preocupare intensă legată de turismul sezonier. Articolele, cu conținut apreciativ, ori dimpotrivă, critic la adresa autorităților completează abordările din documentele de arhivă. Nu lipsesc notele ironice, când jurnalistul se delectează cu observații fine ale comportamentelor de vacanță, așa după cum putem observa mai jos

*“Starea sanitară a orașului Constanța”
Din pricina unor zvonuri legate de holera asiatică la Varna, un pasager de la Constantinopole a adus șirea. Consecința a fost: toată luna iulie a anului 1892 nu au fost viligiaturiști la Constanța.*

*Și epidemia de variolă a fost un zvon.
Constanța este unica stațiune balneară română accesibilă pentru toate sterile sociale”.*

La finalul articolului se reproduce anunțul domnului primar Koiciu, cu privire la condițiile cele mai bune pentru băi.

„Constanța”, nr 21, 4 iul 1893, p. 1.

*În Constanța, la 29 iulie erau peste 200 de familii. Oameni de la București, Focșani, Galați. Principele Gr. Sturdza, Colonelul Candiano Popescu printre viligiaturiști.¹³
„Constanța”, nr 25, 1 aug 1893, p. 1.*

Băile din oraș¹⁴

Se arată că băile de la Mamaia sunt prea departe de oraș, de aceea este necesară o jumătate de zi pentru a ajunge la destinație. Pe de altă parte, *când băile erau la vii, orașul avea nevoie de o instalațiune.* Autorul articolului consideră că oamenii vor renunța la „faimoasa” plajă de la Mamaia *pe care reclama atât de*

¹³ Este cunoscut faptul că în epocă, ziarele consemnau numărul de viligiaturiști, menționând familiile sau persoanele cu vizibilitate publică.

¹⁴ Articolul nu are semnătură, o practică des întâlnită în presa vremii.

prodigios plătită de d. Bănescu nu a putut-o apropia nici măcar cu o palmă de Constanța

Băile din oraș sunt amplasate sub malul de la Biserica armenească.

Acolo sunt bolovani, mușchi aduși de valuri, din cauza pozițiunii locului, sunt îngrămădiți acolo, ceea ce face atmosfera din jurul băilor de multe ori cu neputință se suferit și murdăresc într-un mod urâcios apa.

„Dobrogea Jună”, an 4, nr 12, 10 iun 1908, p. 1

Colțul lui Călin (rubrică)

Psicologia sezonistului

Sezonist se numește orice fericit muritor, care, plictisit de plăcerile ce-i oferă tot anul Capitala sau alte orașe de provincie, caută să vie vara, de sezon, la Constanța. De altfel, sezonul îl fac tot ei, căci dacă s-ar hotărî să vină [...] să asculte cu toții cântecul geamandurei și al sirenei sau urlatul crivățului, am zice că sezonul e la iarnă.

Mulți ar zice că sezonistul vine pentru ca să se odihnească. Greșită idee. El vine pentru ca să se obosească, să se prăjească la o temperatură de 45 de grade și să-și pună șapca. Șapca devine simbolul sezonistului.

[...]

„Sezonistul” îi întreabă pe constănțeni dacă nu se plictisesc iarna și se distinge prin îmbrăcăminte.

Sezonistul și sezonista se simt obligați să vorbească numai franțuzește, ca să nu cumva să-i înțeleagă vecinul de la masa de alături.

„Dobrogea Jună”, 21 august 1921, p. 1

Sub semnătura lui Curtius, sunt publicate impresii despre stațiunea Techirghiol¹⁵, unde prețurile mari ale spațiilor de cazare, chiriile fantastice și costul mesei la birt, îl sperie pe jurnalist. Cuvintele de apreciere merg doar către Sanatoriul Clement Popescu¹⁶ al Casei Centrale a Asigurărilor Sociale pentru îmbunătățirile în condițiile de cazare și tratament al vilegiaturiștilor. Capacitățile balneare ale stațiunii Techirghiol sunt de cele mai multe ori subliniate de presa timpului ori de semnatarul corespondenței, dată fiind și importanța unor tratamente ale bolilor osoase care afectau mulți tineri.

În plin sezon, Constanța, mai presus de orice alt oraș din România întregită își ridică dorințe speciale. Este o stațiune balnero-climaterică și deci

¹⁵ „Dobrogea Jună”, an 16, nr 133, ediția a 2-a, 13 iul 1922, p. 1.

¹⁶ Ansamblul clădirilor destinate îngrijirilor medicale are mai multe corpuri. A fost construit la începutul secolului al XX-lea și clădirile au fost inaugurate pe rând, în 1909 – 1912, Sanatoriul pentru copii – 1912, inaugurat în 1920, Sanatoriul de poliomielită – 1927, Pavilionul pentru asigurați–Sanatoriul Clement Popescu. Vezi mai multe informații la adresa <https://boemasiloisir.ro/portfolio/items/sanatoriul-balnear-clement-popescu-actual-sanatoriul-balnear-si-de-recuperare-techirghiol-sectia-copii/>. [accesat la 15 iunie 2024].

urmează să fie îngrijită ca atare. Iată deci un punct principal al sezonului la noi, satisfăcut, căci Cazinoul complectamente renovat și modernizat va oferi vizitatorilor, pe lângă o orchestră aleasă și consumații delicioase, o distracție dintre cele mai bine gustate. Promenada din fața Cazinoului și plimbările cu bărci și motoare va fi animată de furnicarul de străini, până noaptea târziu.

Apoi vin și băile de mare de la Mamaia, atât de binefăcătoare pentru sănătatea corpului muncit și necăjit, care își vor recăpăta iarăși strălucirea lor din trecut, înșesând trenurile, ca să numai contenească și care au o îngrijire cu mult mai salutară decât alte dăți. Alături stă Tataia, care se asemenea va satisface publicul cu aspectul ei pitoresc, locul de întâlnire al intelectualilor. Un constănțean¹⁷

„Dobrogea Jună”, an 25, nr 129, 20 iun 1929, p.1

Plaja „Duduia” s-a redeschis azi, amenajată din nou cu toate instalațiunile necesare pentru băi de mare, talasorearapie și băi de soare. Un public numeros și select a început să frecventeze această bine întreținută plajă a Constanței.

„Dobrogea Jună”, an 25, nr 130, 21 iun 1929, p. 1

Plaja Duduia, admirabila plajă s-a redeschis astăzi, amenajată din nou cu tot confortul necesar pentru băi de mare, soare și nisip.

„Dobrogea Jună”, an 25, nr 13, 22 iun 1929, p. 1

Mărturiile de epocă, din corespondență și din ziarele locale, selectate dintr-o varietate de materiale existente în colecțiile Bibliotecii Județene „Ioan N. Roman” Constanța oferă posibilitatea unei înțelegeri nuanțate a ideii de vilegiatură și deschiderea către o oportună studiere a mentalităților care au condus la existența turismului contemporan.

THE BEGINNINGS OF TOURISM ON THE BLACK SEA. PRESS SPEECHES AND TESTIMONIALS FROM VACATIONERS

Abstract: From the end of the XIXth century and the beginning of the XXth century, tourist activities on the Romanian coastline took shape, and the local authorities paid increased attention to the development of the spa capacities of the newly created resorts and the city of Constantza. Through their correspondence with family and friends, the holidaymakers contribute to the history of the area and, together with press reports, create a complex picture of Black Sea tourism in its early manifestations.

The Keywords: turism, spas, Dobruja, Dobrujan newspapers, postcards.

¹⁷ Jurnalistul ia în discuție și admiterea jocurilor de noroc de către guvernanți, ca mijloc de divertisment pentru vilegiaturiști.